

ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розкрито проблеми практичної юридичної діяльності як основи реалізації і захисту прав та основоположних свобод людини та забезпечення правопорядку в суспільстві. Тези детально досліджують ключові завдання юридичної практичної діяльності.

Здійснено класифікації та розкрито зміст основних функцій, а саме, правоспрямовуючу, правоконкретизуючу і сигнально-інформаційну, правоохоронну, правотворчу, правороз'яснювальну, контрольну, регулятивну тощо.

Ключові слова: юридична практична діяльність, завдання юридичної діяльності, функції юридичної діяльності, класифікація функцій, правоспрямовуюча функція, оптимізуюча функція.

У сучасному світі, що характеризується глобалізацією, стрімким розвитком технологій та змінами в соціально-економічних умовах, юридична практика повинна постійно еволюціонувати. Нові форми правових відносин, цифрове право та питання кібербезпеки вимагають від юристів не тільки глибоких теоретичних знань, а й високого рівня практичної компетентності. Практична юридична діяльність є основою реалізації законодавства, що гарантує дотримання прав громадян і сприяє підтриманню правопорядку в суспільстві. Функції юриста включають не лише консультування, а й представництво інтересів клієнтів у судах, що дозволяє ефективно вирішувати правові конфлікти.

Для підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі права необхідно інтегрувати теоретичні знання з практичними навичками. Розуміння практичних аспектів діяльності юриста допомагає оптимізувати процеси правового регулювання. Це дозволяє не лише виявляти та усувати недоліки в існуючих правових нормах, а й розробляти нові механізми для ефективного застосування закону у різних сферах суспільного життя. Таким чином, аналіз функцій та завдань практичної юридичної діяльності є важливим інструментом для удосконалення системи правосуддя та підвищення рівня правового захисту у суспільстві.

Проблеми юридичної діяльності досліджувалися представниками загальної теорії держави та права, у працях яких розроблялися її принципи, категоріальна база, методологія пізнання. Зокрема поняття, зміст, види юридичної діяльності, її співвідношення з іншими правовими явищами, місце в механізмі правового регулювання докладно описані у монографіях, посібниках та наукових статтях О.Е. Жалінського, М.В. Ковалю, В.Н. Денисова, В.С. Журавського, О.В. Зайчука, Н.М. Крестовської, М.Ф. Орзіха, О.В. Шмоткіна тощо.

Під юридичною практичною діяльністю слід розуміти один з видів соціальної діяльності, який здійснюється юристами-фахівцями з використанням накопичених досягнень теоретичної юридичної науки з метою отримання правового результату, задоволення законних потреб та інтересів соціальних суб'єктів відповідно до вимог чинного законодавства.

Метою юридичної практичної діяльності є захист прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права; сприяння визнанню й домінуванню загальнолюдських цінностей та права у суспільстві; забезпечення правомірності діянь суб'єктів права та охорона правопорядку. Соціальне призначення юридичної практичної діяльності, її місце і роль у правовій системі відображається в її функціях — основних напрямках впливу юридичної практичної діяльності на інститути права та суспільні відносини.

Практична юридична діяльність включає низку завдань, які юрист виконує в процесі своєї професійної роботи. А саме, надання правових консультацій (роз'яснення норм законодавства клієнтам, визначення правової позиції у конкретній ситуації); складання правових документів та правовий аналіз документів на відповідність законодавству; захист прав та інтересів клієнтів та представництво в суді, перед державними органами, в переговорах; юридичний супровід діяльності фізичних та юридичних осіб (аудит юридичних ризиків, корпоративне право, трудові відносини, податкове планування, підтримка в реєстрації бізнесу, змінах у статутних документах тощо); правозастосовча діяльність та правова аналітика; підвищення правової культури населення, проведення тренінгів, семінарів, правопросвітницька робота.

Юридична практична діяльність виконує низку важливих функцій, що забезпечують ефективне функціонування правової системи та реалізацію прав і обов'язків суб'єктів права. У правовій науці вчені визначають різні функції юридичної діяльності. Так, Ю.Оборотов виокремлює три функції юридичної практики: правоспрямовуючу, правоконкретизуючу і сигнально-інформаційну [1, с. 237]. Інші автори (О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко) визначають за юридичною практикою чотири функції: формування права, правоконкретизації, удосконалення правозастосовчої діяльності і виховання [2, с. 481]. Треті, (наприклад,

Ухач В.З.), «класифікують функції юридичної практичної діяльності за сферами суспільного життя (економічна, політична, соціальна, ідеологічна, екологічна, демографічна тощо); способами дій, характером діяльності і здійснюваними юридичними перетвореннями (правотворча, правозастосовча, правороз'яснювальна тощо); цілями юридичного впливу (регулятивні — реєстраційно-посвідчувальні, регулятивно-орієнтаційні та охоронні — правозабезпечувальна, превентивна, правовідновлююча, компенсаційна, каральна); способами і результатами юридичного впливу (правостворююча, правоприпиняюча, правозмінююча); часом впливу (постійна, тимчасова)» [3, с. 184].

Отже, у науковій літературі функції юридичної практичної діяльності можуть трактуватися по-різному, залежно від підходу дослідника, але основні з них є загальновизнаними, серед яких можна виділити наступні:

1. Правозастосовна функція — застосування норм права до конкретних життєвих ситуацій, зокрема під час розгляду справ у суді, укладення договорів, підготовки юридичних документів тощо.

2. Правоохоронна функція — спрямована на захист прав, свобод і законних інтересів громадян, юридичних осіб, а також на охорону правопорядку.

3. Правороз'яснювальна (правопросвітницька) функція — полягає в інформуванні громадян і організацій щодо їхніх прав та обов'язків, а також у роз'ясненні законодавства.

4. Правотворча функція — участь юристів у розробці законопроектів, підзаконних нормативно-правових актів, локальних актів підприємств та організацій.

5. Регулятивна функція — встановлення правил поведінки для суб'єктів права з метою упорядкування суспільних відносин.

6. Контрольна функція — моніторинг дотримання законодавства суб'єктами господарювання, державними органами та іншими структурами.

7. Консультативна функція — надання правових порад, аналіз правових ризиків, підготовка висновків щодо правових питань. [4, с. 30]

У правотворчій діяльності юридична практична діяльність виконує наступні функції:

— правоспрямовуюча функція - полягає в тому, щоб спрямовувати поведінку суб'єктів суспільних відносин у правове русло, тобто забезпечувати дотримання вимог законодавства в процесі правозастосування, правотворчості, правового консультування тощо. Основними аспектами даної функції є формування правової поведінки (юридична діяльність сприяє тому, щоб особи діяли відповідно до правових норм, підвищуючи рівень правосвідомості і правової культури населення); попередження правопорушень та забезпечення правової стабільності (юридична діяльність орієнтує громадян, установи та організації на правомірну поведінку, сприяючи зміцненню законності й правопорядку в суспільстві); реалізація правових норм та правова орієнтація громадян (допомагає орієнтуватися в законодавстві, визначати правові межі своїх дій та приймати відповідальні правові рішення).

— оптимізуюча функція, спрямована на забезпечення найефективнішого досягнення цілей юридичної практики з мінімальними витратами ресурсів (часових, фінансових, організаційних) при дотриманні правових норм та етичних стандартів. А саме, підвищення ефективності правозастосування, раціоналізація юридичних процесів (впровадження стандартів, шаблонів, автоматизації документообігу, що спрощує та прискорює юридичну роботу), оптимальне використання правових засобів, запобігання правовим конфліктам, збалансування інтересів сторін (юрист має забезпечити правомірне та максимально вигідне для клієнта вирішення справи, не порушуючи інтереси інших суб'єктів), мінімізація витрат та ризиків (юридична діяльність повинна бути економічно обґрунтованою, з передбаченням потенційних негативних наслідків).

Визначаючи функції юридичної практики у систематизації права разом з оптимізуючою функцією, можна виділити систематизаційно-спрямовуючу функцію. Здійснюючи систематизацію права, особливо кодифікацію, суб'єкт права оцінює існуючі правові акти, ефективність правових норм що в них містяться, доцільність їх перенесення у кодифікований акт. Така діяльність неможлива без аналізу юридичної практики реалізації правових норм цих актів у суспільних відносинах. Аналіз юридичної діяльності дозволяє виявити найбільш ефективні норми права, реально недіючі правові норми, прогалини у правовому регулюванні, інші суперечності та спрямувати процес систематизації на створення систематизованого акта, який найбільш повно й ефективно врегулює суспільні відносини та буде позбавлений вказаних недоліків.

У правовому вихованні, поряд з функцією оптимізації правовиховної діяльності, юридична діяльність виконує функцію виховання. Зміст цієї функції полягає у тому, діяльність органів державної влади, громадянських організацій, навчальних закладів, інших суб'єктів з правотворення, тлумачення, реалізації, систематизації права суттєво впливає на правову свідомість і поведінку членів суспільства та має правовиховний характер.

У тлумаченні правових норм юридична діяльність, крім оптимізуючої функції, «виконує наступні:

— з'ясувально-забезпечуюча функція. Внаслідок абстрактного характеру, особливостей структури, інших складових змісту чимало норм права уявляються досить складними для з'ясування членами суспільства. Неоднакове розуміння соціальними суб'єктами дійсного змісту правових норм призводить до неоднакової реалізації цих норм у їх суспільному житті, що негативно впливає на підтримання порядку і законності у державі. Юридична діяльність створює моделі тлумачення норм права, забезпечуючи таким чином правильне й однакове розуміння суб'єктами права дійсного змісту правових норм;

— роз'яснювально-забезпечуюча функція. Дана функція юридичної практичної діяльності спрямовує уповноважених суб'єктів права на правильне і однакове роз'яснення іншим членам суспільства дійсного змісту правових норм, внаслідок чого створюються передумови для правильної і ефективної реалізації членами суспільства правових норм при використанні прав, виконанні обов'язків, дотриманні заборон та правозастосуванні» [5, с. 237]

Можливі також й інші класифікації функцій юридичної діяльності, в яких застосовуються критерії галузевої спрямованості в межах системи права, характеристики суб'єктів здійснення діяльності, об'єктів, засобів, способів тощо [6, с. 68].

1) За соціальним значенням розрізняють основні та додаткові або функції та підфункції.

2) За рівнем спеціалізації – загально-правові та спеціально-юридичні або соціальні та спеціально-правові. До групи соціальних відносять ідеологічну, економічну, політичну, управлінську, виховну та інші. Спеціально-правові функції юридичної практичної діяльності – це напрями її власно правового впливу на суспільні відносини – регулятивного та охоронного призначення. Зокрема, реалізація регулятивної функції спрямована на забезпечення упорядкування нормальних, позитивних, корисних соціальних взаємодій суб'єктів права, а реалізація охоронної функції зумовлена необхідністю захисту позитивних соціальних взаємодій від соціально шкідливих і небезпечних діянь людей, їх об'єднань, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів суб'єктів права.

3) За сферами суспільного життя слід вирізнити політичну, економічну, демографічну, екологічну, банківсько-фінансову, культурну, ідеологічну, соціальну, міграційну та інші.

4) За формою здійснення діяльності розрізняють правотворчу, правозастосовчу, контрольно-наглядову, правоустановчу.

5) За сферами застосування праці юристів – функція правових послуг, правового контролю та нагляду, правосуддя та вирішення спорів.

6) В залежності від мети юридичного впливу – регулятивні та охоронні.

7) За правовими наслідками юридичного впливу - правоутворююча, правоприпинююча, правозмінююча.

8) За часом впливу – постійні та тимчасові.

Внаслідок здійснення типології за основними критеріями постає функціональна спрямованість юридичної практичної діяльності. Кожному функціональному напрямку відповідає свій зміст – тобто необхідний набір професійних дій та операцій, передбачених у повноваженнях органу або посадової особи.

З висвітленням функцій юридичної практичної діяльності тісно пов'язується питання функціонального змісту або характеристики змісту основних функцій діяльності. У цьому аспекті та з використанням нормативного підходу всю сукупність компетенцій суб'єкта діяльності можна вважати як деталізований зміст функцій. Це сукупність можливих та необхідних дій, завдань, які має здійснювати суб'єкт у певній ситуації, порядок або спосіб виконання яких описується у процесуальному законі.

У межах кожної окремо взятої функції можна розпізнати свій набір дій або завдань. Проте одну ту ж саму дію, завдання можна зафіксувати у змісті різних функцій. Серед сукупності нормативно визначених дій складається певна типологія, що дозволяє виокремити найбільш розповсюджені види професійних дій різних категорій суб'єктів юридичної практичної діяльності, серед яких доцільно назвати ведення юридичної справи, тлумачення правових текстів, консультування з правових питань, представництво інтересів суб'єктів права.

Отже, під функціями практичної діяльності юристів розуміють основні напрями її впливу на інші явища правової дійсності, що входять до кола її об'єктів. Функцій необхідно характеризується шляхом висвітлення завдань, які формулюються нормативно для суб'єктів певного виду юридичної практичної діяльності. У проведенні видової класифікації функцій юридичної практичної діяльності, уявляється можливим використання наступних критеріїв: за соціальним призначенням; за рівнем спеціалізації; за сферами суспільного життя; за формою здійснення діяльності; за сферами застосування праці юристів; за критерієм мети юридичного впливу; за наслідками юридичного впливу; за часом впливу; за галузевою ознакою; за критерієм особливостей суб'єктів, об'єктів, засобів та способів функціонування тощо.

References

1. Aktualni hrani zahalnoteoretychnoi yurysprudentsii : monohrafiia / [Yu. M. Oborotov, V. V. Zavalniuk, V. V. Dudchenko ta in.]; za red. Yu.M. Oborotova. O. : Feniks, 2012. 432 s.
2. Teoriia derzhavy i prava. Akademichniy kurs. Pidruchnyk / [Zaichuk O. V. ta in.; za red. O.V. Zaichuka, N.M. Onishchenko]. Kyiv : Yurinkom Inter, 2006. 685 s.
3. Ukhach V. Z. Yurydychna deontolohiia i profesiina etyka [Elektronnyi resurs] : navch. posib. Ternopil : Vektor, 2015. 335 s. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/20178>
4. Liashenko R. D., Romaniuk. D. S. Struktura yurydychnoi praktyky. Pravovi systemy suspilstva: suchasni problemy ta perspektvy rozvytku: materialy mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii, m. 35 Lviv, 20–21 lystopada 2020 r. Lviv: Zakhidnoukrainska orhanizatsiia «Tsentr pravnychkh initsiatyv», 2020. Ch. 1. S. 29–32
5. Kravchuk M.V. Teoriia derzhavy i prava (oporni konspekty): [navch. posib.]: rekomendovano MON Ukrainy / M.V. Kravchuk; rets. Yu.M. Oborotov. 3-tie vyd, zminene y dopovn. Kyiv: Alerta, 2014. 609 s.

6. Husariev S.D. Problemy yurydychnoi diialnosti ta protsesy rozvytku derzhavnoi systemy Ukrainy. Naukovyi visnyk NAVSU. 2004. №3. S. 65-74.

DOI 10.34132/mspc2025.01.11.20

Olena Tkalia

FUNCTIONS AND OBJECTIVES OF PRACTICAL LEGAL ACTIVITY

The paper addresses issues pertaining to practical legal activity as the foundation for the implementation and protection of human rights and fundamental freedoms, as well as the maintenance of law and order in society. The theses provide an in-depth analysis of the key objectives of practical legal activity.

A classification is presented, and the content of the main functions is examined, including the law-directing, law-specifying and informational-signaling, law-enforcement, law-making, legal explanatory, supervisory, and regulatory functions, among others.

Keywords: *practical legal activity, objectives of legal activity, functions of legal activity, classification of functions, law-directing function, optimizing function.*

Відомості про автора / Information about the Author

Ткаля Олена Вікторівна, канд. юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу Юридичного факультету Чорноморського національного університету ім.Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: tkalyelena@gmail.com; orcid: <https://orcid.org/0000-0003-4924-237X>

Tkalia Olena Viktorivna, PhD in Law, Associate Professor at the Department of Constitutional and Administrative Law and Procedure, Faculty of Law, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: tkalyelena@gmail.com; orcid: <https://orcid.org/0000-0003-4924-237X>

© О. Ткаля
22.05.2025.

Стаття отримана редакцією

